

S područja filozofije.

Nekoliko riječi o psihologiji za srednja učilišta.

Dr S. Zimmermann.

U cilju obrazovanja, koje daju srednje škole, svakako je i proširivanje učenikova znanja u raznim naučnim smjerovima. To će reći, dak prima od srednje škole elementarnu pouku iz jezikoslovlja, historije, matematičkih i prirodnih nauka. Uglavnom se iz ovih područja izvjesni kvantum znanja ponese iz škole u život.

Ali u život ne ulazi više srednjoškolski dak, nego — čovjek. Cilj je dakle škole, da dajući obrazovanje u prvom redu stvara čovjeka, u kome će se odraziti naučni duh ljudski upravo u smjeru unutrašnje vrednote čovjeka. Najvažniji je zadatak školskog obrazovanja, da kratko kažemo: pružiti daku naučnu orijentaciju u onim pitanjima, o kojima zavisi ukupni nazor o svijetu sa direktivom u životu.

Za ova će pitanja nastavnik zainteresovati svoje dake konstatujući činjenicu, da je on s njima zajedno tek jedan dijelak sveukupnog fizičkog svijeta — jedan u vidu cjeline tako neznatan dio, koji u omedenom vremenu eksistira, koji svojim životom nastaje i nestaje kao i druge fizičke pojave u svijetu. Ovaj po realnosti svojoj za svakog čovjeka najintimniji fakat nameće znamenita pitanja: je li čitavi život čovjekov samo jedan fizički događaj, zar sve tekovine duha ljudskog, sav kulturni napredak u znanosti i umjetnosti, sva herojska nastojanja volje ljudske, kao i sve ostalo što zovemo »duševni život« svakog pojedinca — zar sve to nije nego fiziološki proces u okviru tjelesne organizacije čovjekove? Odgovor na ovo fundamentalno pitanje ima se tražiti na području psihologije, koja u čovjeku istražuje onu granicu, na kojoj fizički svijet prelazi u — psihički ili duševni život. Tek na osnovu psihologijskog studija postaje moguće kritičko prosuđivanje opravdanosti materijalističkog nazoranja o svijetu i čovjeku.

U psihologiji treba dakle da dak upozna pojedine doživljaje po njihovoj naravi i uvjetima njihova nastajanja. Psihologija daje odgovore na pitanje: na koje načine dolazi čovjek do znanja, u čemu sastoji njegov čuvstveni i voljni život? Zadatak je psihologa, da razmotri sve one pojave, u kojima se očituje svijest ljudska.

Otuda je već lahko razabrati osnovnu važnost psihologije za školsko obrazovanje. Tek po studiju psihologije dobiva dak adekvatni pojam o »znanosti«; jer istom nakon što je upoznao doživljaje saznanja, može da razumije karakteristiku znanstvenog ili naučnog znanja. — I klasifikaciju znanosti ne može dak shvatiti bez psihologije; jer mu je nakon studija psihologije tek ra-

zumljiva pódjela u nauke o prirodi i nauke o duhu. — Osim toga, izučavajući metodički svoje doživljaje, dak dobiva time opću uputu u naučno istraživanje. — A napokon će iz psihologije dobiti dak neke osnovne znanstvene pojmove: pojave, nastajanja, uzročne veze, zakona, subjekta i objekta, tjelesnog ili materijalnog i netjelesnog bitka i t. d.

Osim što je psihologija, kako iz rečenoga proizlazi, osnovica za opću znanstvenu orijentaciju, ona je napose propedeutika filozofije — upravo utoliko, što omogućuje prve odgovore na problem čovjeka. Jer kad smo već konstatirali činjenicu, da je čovjek svojim životom jedna prolazna pojava, umah se promatralačkom duhu ljudskom nameće pitanje o svijetu kao univerzalnoj pojavi: je li čitav svijet imade početak svoje egzistencije ili je opstojanje svijeta nužno? Oko ovoga se pitanja kreće sva metafizička filozofija. A udes njezin zavisao je opet o pitanju naše spoznajne sposobnosti. Ova pako osnovna filozofijska nauka (noetika) — o vrijednosti spoznaje — jamačno pretpostavlja psihologiju spoznajnog doživljavanja. I tako je psihologija dobila prvotno značenje za sistematsku filozofiju.

Ovaj letimice označeni položaj psihologije u vezi sa ciljem školskog obrazovanja sadržaje kriterije, po kojima bi trebao da je izrađen jedan psihologijski udžbenik. Dakako da je prema navedenim smjernicama i jedva moguće takav udžbenik izvesti. Jer već elementarni uvjeti valjanog udžbenika — a to je jasnoća i naučni karakter prikazivanja — imadu da izdrže borbu sa mnogim poteškoćama, a to su: zagonetnost samog duševnog života, za tim stepen razumijevanja prema učenikovo dobi, pa kratkoća školskog vremena, a da i ne spominjemo naše za sad još terminologijske neprilike, kao i opsežnost psihologijske literature sa tolikim neizvjesnim rezultatima dosadašnjih psihologijskih istraživanja. A sve je ove poteškoće potrebno prebroditi, da se dođe do uporabiva udžbenika, koji će daku otvoriti potpuno jasni i naučni pogled u duševni život, i koji će mu razbuditi interes za samostalno razmišljanje o najznatnijim pitanjima života.

Kako je didaktički problem srednjoškolske pouke iz filozofije — uza svu svoju primarnu aktuelnost za život — još danas ne samo praktički neriješen, nego i teoretski preporan, mogu da upozorim na Italiju, gdje se upravo danas vode javne diskusije o školskoj osnovi Gentile-Fedele. Najmanje je sretno zamišljena ona osnova, koja daku pruža antologiju klasičnih tekstova iz historije filozofije, da ih nastavnik sa đakom egzegzira. Veći se torzo za filozofijsku kulturu đaka ne da zamisliti. Principijelno nije neosnovano mišljenje onih, koji bi htjeli da nastavnik razbudi filozofijski interes kod đaka majeutski; samo što ovaj dijaloški metod između nastavnika i đaka ostavlja neriješeno glavno pitanje o naučnom sastavu jednog udžbenika i o izboru sadržaja, koji će daku otvoriti pogled na svu filozofiju.

S obzirom na ovo posljednje pitanje kod nas je već zavedena školska praksa, da se kao uvod u filozofiju uzima logika i psihologija. I to dakako nije loše; samo bi se sad još moglo pitati: je li to dostatno i kako će se, napose psihologija, didaktički udesiti — kao uvod u filozofiju?

Danas imade ovaj izraz »Uvod u filozofiju« već sasvim ustaljeno svoje značenje: općene orijentacije u čitavu filozofijsku problematiku i historijsko-kritičku sistematiku. Takav bi se zadatak mogao namijeniti srednjoj školi samo uz prošireno obučno vrijeme, jer se dakako ne bi smjelo ništa oduzimati na dosadašnjim satovima za logiku i psihologiju. Bezuvjetno bi takova osnova bila veoma svrsishodna. Ukoliko zasad još ne postoji, trebao bi psihološki udžbenik da to bar donekle nadomjesti. I tu sad nastaje golema poteškoća za sastavbu takva udžbenika.

Ne mogoh u inojezičnoj literaturi pronaći gotovi takav udžbenik, te sam pokušao da zadatak izvedem na svoj način. Zato sam spremio »Psihologiju za srednja učilišta«, sa odobrenjem Ministarstva Prosvjete. Hrvatska Bogoslovska Akademija uzela ju je dobrohotno u svoju nakladu (Din. 40.—).

Kao normativ u izvedbi svoga zadatka uzeo sam ponajprije onaj minimum iz empirijske psihologije, koji ima da svlada beziznimno svaki dak. Ovaj je materijal iziskivao u preglednom rasporedu jasno definiranu narav i genezu pojedinih psihičkih pojava. Eksperimentalno istraživanje u svima pojedinostima nije moglo doći do izražaja poradi svoje ekstenzivnosti, pa i zato jer se osniva na introspektivnom metodu, koji posve dostaje za prosječno znanje iz psihologije u srednjoj školi (osim ukoliko bi se povećalo obučno vrijeme za psihologiju).

Ispred detaljne razradbe pojedinih doživljaja trebalo je osvijetliti općenita neka pitanja o psihologiji kao znanosti: o njezinom predmetu, o načinu izučavanja i o svezi psihičkoga sa tjelesnim sistemom.

Položaj psihologije prema filozofiji zasebno je prikazan u »Dodatku«. Time je pružena daku mogućnost, da bar zagleda u kompleks onih filozofijskih pitanja o duševnom životu, koja su interesirala duh ljudski kroz svu historiju psihologije. Važnost ovog Dodatka proizlazi upravo otuda, što je dak po njemu kadar shvatiti značenje psihologijskog studija za rješidbu filozofijskog problema o čovjeku.

Napokon je za početnu izobrazbu učenikovu korisno, da u formi riječnika imade pregledne terminologijske upute u oslonu na tekst knjige. Zato završuje moja Psihologija i »Nadopunama«. Ove Nadopune kao i Dodatak ne mora nastavnik smatrati obvezatnima za sve dake, nego je prepušteno daku, da osim izučavanja gradiva o kome zavisi njegov školski uspjeh, bar donekle proširuje slobodno svoje zanimanje.

Navedene sam kriterije uzimao u obzir kod izradbe Psihologije — s punim uvjerenjem, da ni ova Psihologija nije izuzetak od sudbine svih djela ljudskih: da su daleko od savršenstva.

Dakako, načelno nije teško postaviti mjerilo za potpunu do-
tjeranost jednog priručnika psihologije: on mora u okviru svoje
problematike pružiti rješenja najboljim (za daka) načinom. Objekat
psihologije, pa i empirijske, namjerice zovem »problematika«, jer
je već usljed jedinstvenosti duševnog života svaki pojedini psihički
dogadaj zasebni problem za psihološku deskripciju i eksplikaciju.
A priručnik empirijske psihologije treba da od prve do zadnje svoje
stranice svaki pojedini doživljaj promatralačkim zahvatom izdvaja
iz životne cjeline. S ovim je sad zadatkom na unutrašnji način po-
vezan i didaktički problem — najbolje izvedbe tog zadatka. To će
reći, takove izvedbe, koja će daku omogućiti naučno poznavanje
duševnog života. Zato najbolja ne mora značiti za daka najlakšu
izvedbu.

Da to konkretno ilustriram samo sa prvom stranicom psiho-
logije, gdje nastavnik mora pred pogledu učenikâ iznositi objekat
psihologije — duševni život ili svijest — sa karakteristikom ograni-
čenja prema svemu što nije psihičko. Kako da priručnik rješava
ovaj svoj prvi zadatak?! Tako zvanim nekim lakim načinima
možda se za naučno shvaćanje daka čini manja usluga, nego da se
teža pitanja uopće eliminiiraju iz knjige. Ali čitava se knjiga i to na
naučnoj svojoj visini ne da eliminirati iz škole! Nastavnik može
na svoj način da pobuđuje interes, a to je dakako od potrebe ne
samo na početku psihološkog izučavanja, nego na svakom koraku.
Svrishodno će biti da se iznose primjeri iz svakodnevnog života,
te možda primjeri iz literature i historije. Ali priručnik opet ne
može da sasvim nadomjesti nastavnika, jer i škola nije za — samo-
tike. Jedan će nastavnik n. pr. otpočeti time, da upozori, kako čov-
jek koješta saznaje i to na razne načine: da je $2 \times 2 = 4$, da je
živio Aleksandar Veliki, da je zemlja okrugla i da se okreće oko
osi i t. d. A svaki čovjek znade i to, da koješta doživljuje... —
Drugi će možda nastavnik upozoriti na položaj čovjeka u svijetu.
Treći će najprije objasniti izraz »fizičke pojave«. Četvrti će istak-
nuti, da se među naučenjacima nalaze i dušoslovci ili psiholozi.
Peti će možda spomenuti vjerovanje u dušu i t. d. Udžbenik očito
ne može da sve te načine obuhvata, niti je u tome poteškoća, nego
je za udžbenik teška zadaća, da nastavniku i daku zajedno pruži
stvarno izrađeni materijal. I tko poznaje sve inojezične priručnike,
možda će s pravom ustvrditi, da ne postoji nijedan bez veoma
opravdanih prigovora. Uzmimo primjerice vrsni priručnik *Jeru-
salemov* (Lehrbuch der Psychologie, 5. izd., g. 1912.). U prvoj
se izreci kaže, da je »psihologija znanost o činjenicama i zakonima
duševnog života. Njezin predmet jest sâm duševni život...«. Od-
mah podalje: »Doživljaji su nam kao takovi neposredno dani«. I
za tim: »Dogadaji u duševnom životu zovu se psihički fenomeni«.

A sad dolazi ova tautološka definicija svijesti: »Doživljavanje psihičkih fenomena zovemo sasvim općenito: »svijest«. Nakon toga govori se o »stanju« i o »sadržajima« svijesti. Treba li ovdje komentara! — Kao Jerusalem, otpočima slično i France Veber (Očrt psihologije, Ljubljana 1924.): »Vsaka znanost ima svoj predmet, katerega raziskuje«. A drugi je pasus (u § 1.) dosta zanimiv, kao i kod Witaseka (Grundlinien der Psychologie). Kod karakteristike psihičkih događaja (str. 12.) ističe Veber »intencijonalnost«, kao i Witasek. Osim ovog za početnika svakako teškog pojma, Veber već u početak psihologije unosi sasvim noetička gledišta, a u vidu noetike i njezine terminologije provedene su i sve psihološke definicije u knjizi: »Predstavljanje je trpno in indiferentno doživljavanje« (str. 31.). »Misli so doživljanja, ki so dejavna ali aktivna in pa protirečno ali kontradiktorno pozitivna, ozir. negativna« (str. 52.). »Čustva so doživljanja, ki so kontrarno pozitivna ali negativna in pa trpnega značaja« (str. 81.). »Stremljenja so ona doživljavanja, ki so kontrarno pozitivna ali negativna in pa dejavnega značaja« (str. 97.). I t. d. (O hrvatskim i srpskim udžbenicima isp. »Bogosl. Smotra« br. 1. o. g.)

Kad su tolike poteškoće već na prvom koraku, kako je tek dalek put do tako savršenog priručnika, koji bi od empirijskog promatranja našao najbolju vezu sa filozofiranjem! Ne samo na području filozofijske psihologije, nego sa univerzalnim pogledom na čovjeka kao kozmičku pojavu! Ovom se metodikom zanosio već Robert Zimmermann u »Philosophische Propädeutik« (3. izd. Wien 1867.). Priručnik je preveden na talijanski, holandski i mađarski. Razdijeljen je na Prolegomena, Logik, Emp. Psychologie (S. 113 — 353) i Zur Einleitung in die Philosophie (S. 354—400); ali ovaj uvod u filozofiju nije zapravo ništa drugo, nego prelaz na noetiku. Ni u sadašnjoj literaturi nemamo psihološkog priručnika, koji bi otvorio puni pogled na problem svijeta i života. Pa i sama empirijska psihologija provedena je na razne veoma manjkave načine. Tako je n. pr. spomenuti Witasek (Grundlinien der Psychologie, Leipzig 1908) zajedno sa Benussi-jem u Grazu sastavio priručnik ističući njegov općeno shvatljivi način prikazivanja; pa i ako nije školski priručnik, ipak je i kolekciji u kojoj je izašao (»Philos. Bibliothek«, sv. 11.) svrha, da izdaje »kratko i u svakom pogledu što je više moguće lahko pristupačne, ali uza to ipak strogo znanstvene i cjelovite prikaze današnjeg stanja pojedinih filozofijskih disciplina«. Uza svu ovu plemenitu nakanu daleko je i ova knjiga od didaktičke savršenosti. A tako bi se mogle negativne strane isticati počevši kod sitnog Eislera, pa dalje kod Willmanna, Höflera i drugih.

Da ne duljim; najvolio bih da nade živog odziva apel na one nastavnike iz psihologije, kojima je na srcu njezin napredak, a time i razvitak naše naučne knjige; da svojim savjetima pomognu poboljšano drugo izdanje moje psihologije, ili da tkogod od njih priredi nešto bolje.